

Rüstü Bozkurt

rustu.bozkurt@dunya.com

Eşit bireyler arasında alış-verişin önemi

Kalkınma hedeflerimiz olmasına rağmen ulaştığımız sonucun yeterli olmamasını kullandığımız teknolojilerde ve iş yapma metotlarımızda aranması doğru bir yol olacaktır.

Daha önce Japonya, Singapur ve Güney Kore'de yaşanan ekonomik başarının, koşulları çok farklı örneği Çin'de yaşanıyor. Çin'deki gelişmenin önemini kavramak isteyenler, dünya medyasını izlemeli. Herkesin gündeminde ön sıralara tırmanan Çin'de son 30 yılda yaratılan sonuçların hangi etkenlere bağlı olduğunu yakından izlemek, analiz etmek ve anlamak gerekiyor.

Yönetim biliminin prestijli dergilerinde Çin'deki gelişmeleri analiz eden araştırmacılar ⁽¹⁾ şu genellemeyi paylaşıyor: "Çin, dünyanın en büyük ikinci ekonomisi. Kişi başına düşen gelir 8 bin doların üstünde. Bu rakam, Çin'i Dünya Bankası'nın üst-orta sınıf kategorisine yerleştirmek için yeterli. Çin geçtiğimiz 30 yılda, tarih boyunca bir ulusun yaşadığı en etkileyici ekonomik yükselişi yaşayarak yaklaşık bir milyar kişiyi, aşırı yoksulluktan kurtardı. 1992'de, Çin'de kişi başına düşen gelir 366 dolardı."

İkinci büyük ekonomi

Bir başka düşünce insanı da ⁽²⁾ Çin'de 1991-1997 arasında altı yılda yüzde 11.5, 1998-2011 dönemini kapsayan 13 yılda yüzde 9.9 ve 2012-2018 arasında yüzde 7.2 büyüdüğünü; büyüme hızının düşmesine rağmen hacmi büyüyen ekonominin yarattığı değer in ülkeyi ikinci büyük ekonomi konumuna getirmesine dikkat çekiyor.

Ülkemizde 15 yıllık dönemde, milli gelirin yüzde 1.8 kat büyüdüğünü hesaplayan teknisyenler var ⁽³⁾. Siyasi irade sözcüleri ise hesaplamaların yöntemini sorgulayarak yanlışlığını kanıtlama yerine, gerekçe sunmadan, aynı dönem için üç kat büyüme gerçekleştirildiği tezinde ısrar ediyor. Ölçünün hangisini benimserseniz benimselirim, Çin'in başarısı ölçü alındığında, bizim toplum olarak yarattığımız sonucu enine boyuna sorgulamamız gerekiyor.

Kalkınma hedeflerimiz olmasına rağmen, ulaştığımız sonucun yeterli olmamasını, kullandığımız teknolojilerde ve iş yapma metotlarımızda aranması doğru bir yol olacaktır.

Kamuoyunu bilgilendiren değişik medya kanallarında sabah akşam tartışılan büyüme, enflasyon, devalüasyon, döviz kurları, istihdam, borsa sığılğı, finansal araç kısırlığı, korumacılık tuzakları, popülist kaynak tahsisleri, artan kırılmalıklar, kara delikler söylemlerine abanmanın bizi yaratmak istediği-

Kamuoyunu bilgilendiren değişik medya kanallarında sabah akşam tartışılan büyüme, enflasyon, devalüasyon, döviz kurları, istihdam, borsa sığılığı, finansal araç kısırlılığı, korumacılık tuzakları, popülist kaynak tahsisleri, artan kırılğanlıklar, kara delikler söylemlerine abanmanın bizi yaratmak istediğimiz sonuçlara taşımadığını kabul etmeliyiz.

miz sonuçlara taşımadığını kabul etmeliyiz. Ulaştığımız sonucun bir sorun olduğunu kabullenmez, başka gerekçelere sığınırız, enerjimizi suçu yükleyeceğimiz bir günah keçisini aramaya ve bulmaya harcar, çözüm üretmeyi geciktiririz.

Eşdeğerlilik ilkesi önemli

Ekonomimizde sağlıklı gelişme yaratmanın “arka planını” oluşturduğunu düşündüğümüz bazı sorunları tartışmayı dene-yeceğiz: Gündemimizde yer alan sorunlardan biri, ülke genelinde “eşdeğerlilik ilkesinin” yaygın biçimde içselleştirilmemiş olmasıdır. Çin Tarihi kitabını çeviren Atilla Sönmez⁽⁴⁾, kitabın önsözünde; modernleşmenin, tarımsal ekonomideki gelenek kökenli kurallara dayalı ticaret yerine, “eşdeğerlilik ilkesine” dayalı ticarete geçişi olduğunu söyler. Sönmez, malların modern ticarete konu olabilmeleri için piyasanın çeşitli mal ve hizmetlerin değerini serbestçe belirlemenin gerek şart olduğunu belirtir. Alış-veriş işlemlerinin iki taraf için de verimli olabilmesinin, her mal ve hizmetin, diğer mal ve hizmetler karşısında değerinin bilinmesine bağlı olduğunu açıklar. Modern ticaret sisteminin işlemleri için “malların ve hizmetlerin eşdeğerliliği” gerekirse yargı organlarıncaya zorla kabul ettirilmelidir. Bu yaptırım, “sözleşmelerin herkes için bağlayıcılığı” ilkesinin yaşama sındırmayı gerektirir. Eşdeğerlilik ilkesi, yurttaşların çoğunluğu tarafından içselleştirildiğinde, sadece yargı sistemin ve yasaların modernleşmesini değil, “kanun önünde herkes eşittir” ilkesini de güçlendirir. Yasalar önünde herkesin eşitliği ilkesinin içselleştirilmesi, bütün siyasal sistemi, devlet kurumlarının kuruluş ve işleyişini de modernleştirir.

Matt Ridley⁽⁵⁾ kitabının son paragrafında maddi ve sosyal “alış-veriş” olgusunun bir başka boyutuna değinir:

“Toplumsal düzenin kökleri, kusursuzca uyumlu ve erdemli bir toplum olmasa da günümüzdeki mevcut toplumdaki daha iyisini yaratmaya yönelik içgüdüsel kapasitemizi barındıran kafalarımızın içindedir. Kurumlarımızı, bu içgüdüleri canlandıracak biçimde inşa etmeliyiz. Bunun içerdiği en büyük anlam, eşit bireyler arasındaki alış-veriş teşvik etmektir. Tıpkı ülkeler arasındaki ticaret, aralarındaki dostluğu gelişmesi adına en iyi reçeteyi sunduğu gibi, imtiyaz ve yetki sahibi bireylerin işbirliği için de en iyi reçeteyi sunar. Eşit bireyler arasındaki toplumsal ve maddi alış-veriş teşvik etmeliyiz, zira bu güvenin hammad-desidir ve güven de erdem temeldir.”

Ridley’in aktardığına göre⁽⁶⁾ 1847’de Morning Post gazetesi, insan doğasındaki bencilliğin üstesinden gelinemeyeceğini ileri sürerek, “Toplumdaki kurumlar ve yasalar, bencilliği her koşulda hoşgörüsüzlikle yaklaşacak kadar iyi yapılandırmışlardır” değerlendirmesini yapar. The Economist de Post gazetesini yanıtlar gibi “Yasalar ve kurumlar kamu yararını ve toplumu toplum yapan unsurları geliştirmeyi amaçlar; fakat farklı bir felsefi açıdan bakıldığında toplum, içindeki bireylerin içgüdülerinin doğal bir ürünüdür” görüşünü paylaşır.

Yanıtlanacak sorular

Çok farklı dönemlerde geçerli olan, bugün de geçerliliğini koruyan bazı düşünceler bizi sorular sormaya ve yanıtlarını aramaya zorluyor:

- Eşdeğerlilik ilkesini ne kadar derinliğine kavriyoruz?
- Mal ve hizmetlerin gerçek değerlerini bilmemizin önünde engelleri nasıl kaldırırız?
- Yüz yüze birincil ilişkilerin alış-verişini daraltan etkilerini anonim ikincil ilişkilerle nasıl genişletiriz?
- Sözleşme toplumu aşamasına geçmek için ne yapmalıyız?
- Ülkemizde kanun önünde herkesin eşit olduğu algısını nasıl pekiştiririz?
- Yürürlükteki yasalara uymama hakkımız olmadığı anlayışını sındirmeden kalkınabilir miyiz?
- Eşit bireyler arasındaki alış-veriş teşvik ederek güveni artırıcı hangi önlemleri almalıyız?
- Kafalarımızın içinde var olan işleyen bir toplum yaratma kapasitemizi kullanmanın fırsatları ve engelleri nelerdir?
- Hangi kurumlar ya da yerleşik gelenekler güven yaratır, hangileri güveni aşındırır?
- Neden güven, toplumsal sermayenin en önemli biçimidir?
- Güven yaratan ortam ve iklimi oluşturmadan büyüme, enflasyon, devalüasyon, döviz kurları, istihdam, borsa sığılığı, finansal araç kısırlılığı, korumacılık tuzakları, popülist kaynak tahsisleri, artan kırılğanlıklar, büyüyen kara delikler gibi sorunlar nasıl açılır?

1) Clayton M. Christensen, Efosa Ojomo ve Karen Dillon “Sinir pazarları fethetmek”

Harvard Business Review Türkiye’nin 2019 yılı Ocak

2) Güven Sak, “Duvar meselesinde geri adım atan Trump, Çin içinde ne yapar?” Dünya, 28 Ocak 2019

3) Ege Cansen, “Kişi başına gelir 2002’de 5 bin 900 dolardı” Sözcü, 15 Mayıs, 2018

4) Ray Huang, Çin Tarihi, çev. Atilla Sönmez, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. XIV-XV

5) Matt Ridley, Erdem Kökenleri, çev. Erhun Yücesoy, YKY, 1. bsk, İstanbul 2011, s.327

6) Matt Ridley a.g.e., s.305